

Caracteristicile antropologice a 2 schelete dacice, datate din Latène (sec. II î.e.n.), descoperite la Ocnîța (jud. Vâlcea)

OLGA NECRASOV și CEZARINA BĂLTEANU

În cursul săpăturilor efectuate la Ocnîța, au fost descoperite 2 schelete umane, atribuite de tov. prof. D. Berciu, care a condus săpăturile, populației dacice și datate din sec. I î.e.n.

Această descoperire, aproape excepțională în felul ei, dat fiind marea extindere a ritului de incinerare la daci, este deosebit de interesantă din punct de vedere antropologic, constituind o sursă de informație asupra caracteristicilor a cel puțin unei părți a populației dacice.

Este important să menționăm faptul că pe lângă osemintele umane, ne-au parvenit și câteva piese osoase provenite din ofranda mortuară.

Osemintele umane

Scheletul nr. 1

Unul din cele 2 schelete (nr. 1) este foarte bine conservat, lipsindu-i foarte puține părți și, din fericire, nu din cele mai importante pentru un studiu antropologic. O restaurare atentă a permis reintregirea unor piese osoase care fuseseră sparte.

Sexul și vârsta la deces a subiectului au fost determinate conform cu criteriile stabilite la Congresul din Praga (1973) definitivat la colocviul de la Sarospatak (1978).

Sexul subiectului a putut fi stabilit în bune condițiuni, atât formele generale ale părților prezente din oasele iliace, cât și reliefurile osos al craniului (în special apofizele mastoide), precum și unele particularități ale scheletului post-cranian, indicând *sexul feminin*. *Vârsta* la deces a femeii căreia a aparținut acest schelet a putut fi stabilită numai pe baza evoluției suturilor craniene, a abraziunii dentare, a stării vertebrelor, dar nu și a faciesului simfizar, această parte a oaselor iliace, importantă pentru stabilirea vârstei, fiind deteriorată. În această situație, putem totuși atribui femeii căreia a aparținut scheletul o vîrstă de peste 30 ani (aproximativ 35 ani, dat fiind că partea „temporală” a suturii coronale abia a început să se oblitereze, ca și partea „obelică” a suturii sagitale, iar abraziunea dentară nu a atins decât puțin molarii 2 superiori și inferiori.

Caracteristicile biometrice și morfologice

În caracterizarea acestui schelet feminin vom aprecia datele biometrice referitoare la dimensiuni, după scara dimorfică alcătuită de V. P. Alexeev și G. F. Tebeț (1964) care ține cont de dimorfismul sexual dimensional, iar datele conformativă (indicii) după scara clasică unitară a lui R. Martin, așa cum aceasta se obișnuiește.

Măsurătorile au fost efectuate cu instrumentele antropometrice de mare precizie, ale firmei Sieber-Hegner (Zürich).

Datele biometrice (dimensiuni și indici) sînt prezentate în tabelul nr. 1.

Caracterele de ordin morfologic, obținute prin observație (morfoscopie), au fost determinate după metodele Broca, Martin, von Eickstedt, Mollison, Debeș.

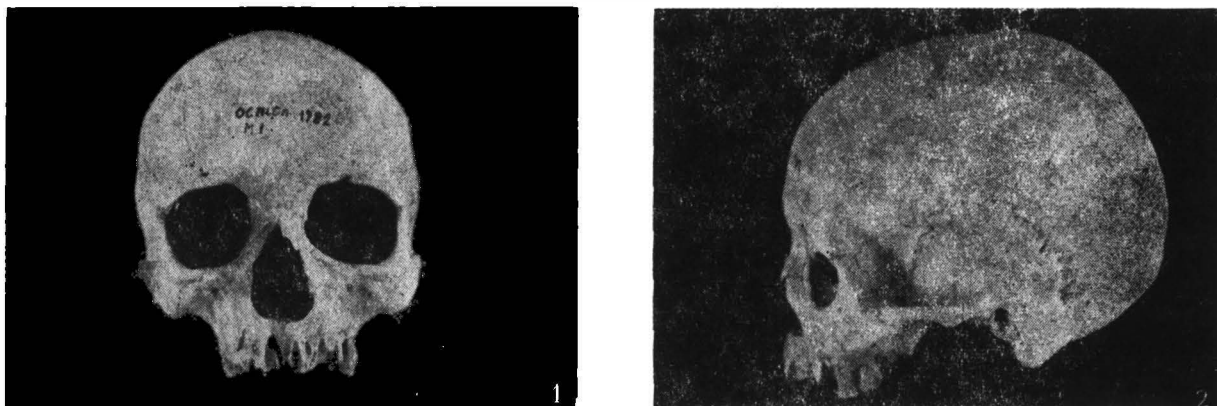


Fig. 1. Craniul de la Ocița-Buridava; văzut în „norma facialis” (1); și în „norma lateralis” (2).

Neurocraniul

De formă ovoid-pentagonoidă în „norma verticală” și de casă în „norma occipitală” prezintă un occipital bombat și un relief osos slab, de gradul următor: glabella : 1; arcurile supraciliare : 1; protuberanța occipitală externă : 1; apofiza mastoidă : 1; relieful supramastoidian : 1.

Principalele dimensiuni și indici pot fi caracterizați în modul următor.

Lungimea maximă a neurocraniului este relativ mare pentru un craniu feminin (180 mm), lărgimea sa maximă fiind de tip mijlociu (138 mm). Raportul dintre aceste două dimensiuni principale, exprimat prin indicele cranian, aparține categoriei mezocrane (76,66).

Înălțimea bazio-bregmatică (133 mm) este relativ mare, dar raportul acestei dimensiuni verticale la lungimea maximă este de tip mijlociu (indice ortocran : 73,88), ca și raportul său la lărgimea maximă (indice metriocran : 96,37).

Înălțimea porio-bregmatică (114 mm) este tot de categorie mare, iar indicii care exprimă raportul său la lungimea și lărgimea neurocraniului se plasează în primul caz la limita inferioară a categoriei mari (indice hipsicran : 63,33) dar în categoria mijlocie în cel de-al doilea (indice metriocran : 82,60).

Lărgimea minimă a frunții (96 mm) este incipient largă, iar raportul său la lărgimea maximă a neurocraniului se caracterizează prin un indice fronto-parietal de tip incipient larg (indice eurimetop : 69,56).

Lărgimea maximă a frunții (115 mm) se așează la limita superioară a categoriei mijlocii, iar raportul său față de lărgimea minimă a frunții, exprimat prin indicele frontal transversal (83,47), definește forma ovală a frontalului, cu crestele de tip intermediar.

În fine, lărgimea occipitalului (109 mm) se integrează în categoria occipitalelor largi, raportul acestei dimensiuni la lărgimea maximă a neurocraniului, exprimat prin indicele occipito-parietal, fiind incipient mare (78,98).

Craniul facial

Diametrul bizigomatic, care exprimă lărgimea maximă a masivului facial și în general a feței, este destul de mare (130 mm) ca și înălțimea sa morfologică (112 mm), raportul între aceste două dimensiuni, exprimat prin indicele facial total, înscriindu-se în categoria mezoprosopă.

Înălțimea masivului facial propriu-zis aparține categoriei mijlocii (66 mm), iar raportul său la lărgimea maximă a feței, adică indicele facial superior, este de tip mezen (50,76).

Orbitele sînt largi (42 mm) dar de înălțime mijlocie (32 mm), raportul între aceste două dimensiuni (indicele orbital) fiind de tip mezoconc (76,19).

Lungimea nasului (46 mm) este mijlocie, iar lărgimea aperturii piriforme este relativ mică (25 mm) ceea ce dă un indice nazal de tip camerin (54,34).

Din nefericire, unele dimensiuni ale mandibulei nu au putut fi luate direct, dat fiind unele deteriorări iremediabile în zona ramului vertical și a unghiului gonian. Totuși, am încercat să stabilim, prin procedeul simetriei, lărgimea bigoniană a mandibulei, necesară în vederea calculării unor indici importanți. Cifra astfel obținută este de 100 mm, corespunzînd cu o lărgime mare. Adîncimea mandibulei (71 mm) corespunde cu categoria mijlocie a acestei dimensiuni. Astfel, *indicele de adîncime-lărgime* al mandibulei, care reprezintă raportul dintre aceste două dimensiuni (138,88), se înscrie în categoria indicilor mari. Tot în categoria indicilor mari se înscrie și indicele ramului vertical, care exprimă conformația acestei părți a mandibulei (62,96), în timp ce indicele de robustețitate a acestei din urmă aparține categoriei mijlocii (41,93).

În fine, pentru a termina cu caracterele biometrice ale feței, analizăm în cele ce urmează unii indici care reflectă raportul cantitativ între unele etaje ale craniului neural și ale celui facial.

Astfel indicele de proeminare a feței care reflectă raportul dintre baza craniului facial și a celui neural (96,93) se plasează în categoria incipient mijlocie a acestui caracter, aproape de limita sa cu categoria mică, iar indicele cranio-facial transversal sau jugo-parietal (94,20) în categoria intermediară între tipul criptozigal și cel fenozigal.

Raportul între lărgimea minimă a frunții (96 mm) și lărgimea bizigomatică a masivului facial (130 mm), exprimat prin indicele fronto-jugal (73,84), este foarte mic, din cauza lărgimii destul de mari a dimensiunii transversale a feței, iar raportul lărgimii bigoniene a mandibulei (100 mm) la lărgimea bizigomatică (130 mm) reprezentat prin indicele gonio-jugal (sau mandibulo-jugal), atinge o valoare care se încadrează în categoria mare a acestui caracter (76,92) ca și indicele gonio-frontal (sau mandibulo-frontal) care aparține iarăși categoriei mari (104,13).

Caracterele morfologice (de observație) ale scheletului facial se referă la forma paraboloidă a bolții palatine, la lărgimea mijlocie a malarelor care prezintă o dispoziție de tip intermediar, la fosa canină mijlociu dezvoltată, la prezența unui slab șanț prenatal la baza aperturii piriforme, precum și la un ușor mezognatism subnazal.

Statura și unele particularități ale oaselor lungi ale membrelor

Am calculat statura femeii al cărui schelet a fost descoperit la Ocnița după procedeul lui Manouvrier, Trotter și Gleser, precum și după acela al lui H. Bach, stabilind apoi media cifrelor astfel obținute pe care o considerăm drept reprezentînd valoarea reală a staturii în timpul vieții. Dăm mai jos rezultatele astfel obținute :

1. Statura după procedeul Manouvrier : 155 cm.
 2. Statura după procedeul Trotter și Gleser : 161 cm.
 3. Statura după procedeul H. Bach : 162 cm.
- Media individuală : 159 cm.

Considerînd această medie drept reprezentînd statura reală, putem aprecia că femeia avea o statură de 159 cm, ceea ce reprezintă o statură feminină supramijlocie, aproape înaltă.

În ceea ce privește oasele lungi ale membrilor, trebuie să menționăm faptul că femurul este ușor hiperplatimer, în ceea ce privește osul drept, dar accentuat hiperplatimer în ceea ce privește cel stâng, această asimetrie fiind deseori întilnită și la alte schelete preistorice sau istorice vechi. De asemenea și gradul de dezvoltare a pilastrului oferă o asimetrie destul de accentuată, femurul stâng avându-l slab dezvoltat, în timp ce osul drept îl are destul de accentuat. Relieful subtrohanterian este reprezentat prin o schiță de al treilea trohanter, o creastă și un șanț subtrohanterian destul de slabe. Ambele tibii sînt de tip mezoenemic, cea stîngă fiind însă mai aproape de tipul platicenemic decît cea dreaptă, asimetria observată aici între ambele oase perechi fiind mai puțin accentuată decît în cazul femurelor. Platourile tibiale sînt ușor inclinate spre partea posterioară, iar platoul tibial intern se află împins spre partea posterioară în comparație cu cel extern. Marginea antero-inferioară poartă o „fațetă orientală” bine conturată. Peroneul este ușor canelat.

Dacă „foseta orientală” (care este o fațetă articulară suplimentară cu astragalul) apare la populațiile care obișnuiesc să stea jos în poziție chircită (ciucită), dispozițiile particulare ale femurului și ale tibiei descrise precedent sînt determinate de o anumită dezvoltare a unor mușchi (marele fesier, cruralul, tibialul posterior). Ele sînt astfel dispoziții morfofuncționale.

Concluzii de ordin tipologic

Toate caracteristicile de ordin biometric și morfologic ne arată că sîntem în prezența unui individ care aparține variantei danubiene a tipului mediteranoid, prezentînd însă și unele slabe influențe protoeuropoide.

Scheletul nr. 2

A aparținut unui copil de 3 ani, judecînd după faptul că întreaga dentiție de lapte a erupt, iar mugurele molarei 1 superioare definitive, care se află în alveolă (de unde am extras-o) prezintă coroana formată, precum și un început de formare a coletului.

Scheletul este reprezentat printr-un craniu aproape complet, inclusiv mandibula, precum și prin aproape toate oasele lungi, oasele iliace, un omoplat, numeroase vertebre, coaste (fragmentare) și unele oase mici din carp și tars.

Din nefericire, neurocraniul este puternic deformat de presiunea pămîntului, mai ales pe partea stîngă. Totuși, am putut măsura principalele dimensiuni ale neurocraniului, astfel încît să putem calcula indicele cranian, chiar dacă valoarea acestuia nu este încă stabilizată la această vîrstă, creșterea dimensiunilor orizontale ale cutiei craniene continuînd încă un timp dar cu ritmuri neegale. Totuși, dăm aici valoarea obținută pentru indicele cranian, 91,33, ceea ce indică o ultrabrahicranie. Chiar dacă în decursul creșterii ulterioare indicele s-ar fi modificat, schimbarea sa nu ar fi putut fi prea amplă, craniul rămînd în limitele mării categorii brahicrane, situîndu-se probabil în categoria hiperbrahicrană.

Merită de asemenea să semnalăm prezența unor wormiene foarte mari pe părțile laterale ale suturii lambdoide, mai ales pe partea stîngă, dispuse asimetric.

Oseminte de animale

Resturile osoase de animale sînt foarte puține, și reprezentate mai ales prin fragmente indeteminabile, deoarece nu prezintă nici o formațiune caracteristică, care să poată permite atribuirea unei anumite piese anatomice și unei anumite specii. Tot ce se poate spune că ele au aparținut unor mamifere.

Totuși, un singur os fiind întreg a putut fi determinat precis: falanga I aparținînd unui cerb (*Cervus elaphus*).

Tabelul nr. 1

Principalele dimensiuni și indici cranieni și faciali de la scheletul Nr. 1 descoperit la Ocnița

No. Martin	Dimensiuni	Valori individuale în mm.	No. Martin	Indici	Val. individ. (mm)
1	g-op	180	8 : 1	I. cranian	76,60
5	n-ba	98	9 : 8	I. fr.-parietal	69,56
8	cu-cu	138	9 : 10	I. fr.-trasv.	83,47
9	ft-ft	96	12 : 8	I. occ.-parietal	78,98
10	co-co	115	17 : 1	I. ba-b. long.	73,88
12	ast-ast	109	17 : 8	I. ba-b. transv.	96,37
17	ba-b	133	20 : 1	I. po-b. long.	63,33
20	po-b	114	20 : 8	I. po-b transv.	82,60
23	circ. oriz.	510	47 : 45	I. facial total	86,15
40	ba-pr	95	48 : 45	I. facial sup.	50,76
42	ba-gn	103	52 : 51	I. orbital	76,19
45	zy-zy	130	54 : 55	I. nazal	54,34
47	n-gn	112	66 : 68	I. adinc-lărg. md.	138,88
48	n-pr	66	71 : 70	I. ram. vertical	62,96
51	mf-ek	42	60 ₃ : 69 ₁	I. robustiv.	41,93
52	înălț. orbit.	32	40 : 5	I. proemin. față	96,93
54	al-al	25	45 : 8	I. cranio fac. tr.	94,20
55	n-ns	46	9 : 45	I. fronto-jugal	73,84
66	go-go	100	66 : 45	I. gonio-jugal	76,92
68	adinc. mandib.	71	66 : 9	I. gonio-frontal	104,13
69	id-gn	35			
69 ₁	înălț. mandib.	31			
69 ₃	gros. mandib.	13			
70	înălț. ram vert.	54			
71	lărg. ram vert.	34			

Sur les caractères anthropologiques de deux squelettes appartenant à la population dace, datés du I-er s.av.n.è, découverts à Ocnița (dépt. de Vâlcea)

RÉSUMÉ

La découverte de squelettes appartenant à la population dace est presque exceptionnelle, étant donné le rite d'incinération qui y était très répandu. Les deux squelettes dont il est question dans cette note furent trouvés au cours des fouilles pratiquées en 1982 sous la direction du prof. D. Berciu à Ocnița, commune située sur l'emplacement de l'antique Buridava, centre d'une union tribale dace (I-er s.av.n.è. — commencement du I-er s.n.è.).

L'un des deux squelettes (N^o. 1) appartient à une femme de 30—35 ans, le second (N^o. 2), à un enfant de 3 ans.

Le premier squelette est très bien conservé. Comme il résulte du Tableau 1 (annexe) son crâne est mésocrâne, à indices basio-brégmatiques orthocrâne et métrioocrâne et à indices porio-brégmatiques hypsicrâne et métrioocrâne, au front faiblement eurymétope et à occipital bombé. L'indice facial total est mésoprosope, celui du massif facial est mésène. Les orbites sont mésoconques, le nez chamérhinien. La mandibule est de robusticité moyenne, mais large. L'indice cranio-facial transversal (ou jugo-parietal) se situe à la limite entre la cryptozygie et la phénozygie, fait assez habituel pour les crânes qui ne sont pas brachycrânes.

La stature, calculée selon notre procédé *, est une stature féminine presque élevée (surmoyenne : 159 cm.). Calculée selon d'autres procédés, elle est de 155 cm. d'après celui de Manouvrier, mais de 161 cm d'après celui de Trotter et Gleser et de 162 cm d'après celui de Bach.

Le squelette post-crânien est assez gracie et les os longs du membre inférieur offrent certaines dispositions morpho-fonctionnelles, d'habitude présentes sur les squelettes préhistoriques et historiques anciens (hyperplatymérie, pilastre et relief sous-trochantérien-ce dernier assez faible-du fémur, mésocnémie et „facette orientale” du tibia).

Les principaux caractères biométriques et morphologiques indiquent que nous sommes en présence d'un sujet appartenant à la variante „danubienne” du type méditerranéoïde (dans l'acception de C. S. Coon **), présentant aussi quelques traits protoeuropoïdes atténués.

Cette caractéristique typologique ne peut étonner, étant donné le fonds principal néolithique de notre population était constitué de méditerranéoïdes de différentes nuances et de protoeuropoïdes, fonds dont les éléments se retrouvent à l'Age du Bronze et du Fer.

Le *squelette n° 2*, appartient à un enfant d'environ 3 ans. Son crâne est ultrabrachycrâne (91,33). Etant donné qu'au cours de la croissance un peu plus énergique du diamètre longitudinal, il serait possible qu'à l'état adulte ce crâne ait donné un indice hyperbrachycrâne.

Fig. 1. Crâne de Ocnîța — Buridava : „norma facialis” (1) et „norma lateralis” (2).

* O. Necrasov, Bull. et Mém. de la Société d'Anthropologie de Paris, s. XIII, nr. 4, 1982, p. 232—237.

** C. S. Coon : *The races of Europe*, Macmillan, N.Y., 1957.